

Peeter Tinits (Rahvusraamatukogu, Tartu Ülikool)
Krister Kruusmaa (Rahvusraamatukogu, Tallinna Ülikool)

Taust

19. sajandil kerkis Eesti aladel domineerinud saksakeelse kirjaruumi kõrvale eestlaste omakeelne kirjaruum. Keele kasutusalad laienesid, eesti keelest sai esimene valik kirjanikele jt (vt Hennoste 1997, Raag 2008, Undusk 2012).

- Kuidas see toimus? Kuidas muutus keelte roll sajandi jooksul ja kust kasvas välja uus eesti kirjakogukond?
- Vaatame suurt pilti kvantitatiivselt Eesti Rahvusbibliograafias registreeritud raamatute põhjal.

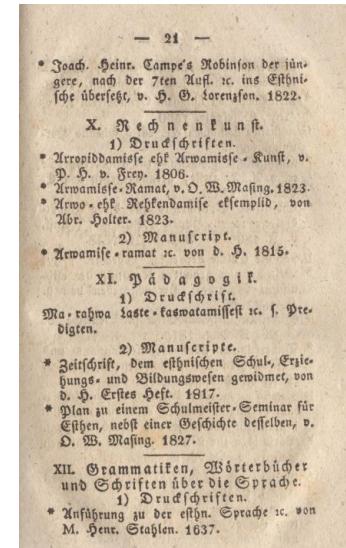

Rahvusbibliografiad

- Rahvusbibliografiad - mõne regiooni või keelega seotud publikatsioonide registrid.
- Eesti Rahvusbibliografia - teosed, mis on ilmunud eesti keeles, Eesti aladel, Eesti või eestlaste kohta.
- Registris pealkiri, autor, ilmumisaeg, aga ka formaat, illustratsioonid, žanr, nagu trükis on.
- Enamasti otsinguks raamatukogu kataloogides. Uurimistöös kasutamiseks on algatatud 'bibliograafiline andmeteadus' (Lahti et al. 2019). Vaata Rahvusraamatukogu digilaborist.

<https://digilab.rara.ee/>

Väljavõte Rosenplänteri artiklist
"Übersicht der estnischen Literatur"
(1832)

Meetodid

- Kataloogide andmed on võimalikult täpsed, üldistamiseks on vaja neid harmoniseerida ja puastada (nt Tartu, Dorpat, Tartto, Tartus, Tartun).
- Koondasime žanrid, täiendasime teose keelt, sidusime inimesed sünnikohtadega.
- Kataloogi formaadist tegime ka lihtsalt avatava nõ exceli versiooni.

+LDR 00376enz a2200133n 4500
 -001 \$11124799
 -003 EiR
 -000+99405[n]admnnabn|||||||n|a|/|||||
 -040 \$[a]EiR\$R\$bets!EiRR
 -043 \$[c]See
 -100 \$aAdojaan, Julius. \$d1912-1994.
 -400 \$18Agron, Iñaki. \$d1912-1994.
 -670 \$aEesti elulood. Tallinn, 2000.
 -680 \$[c]Eesti õigusteadlane. Aleksander Adojaani vend.

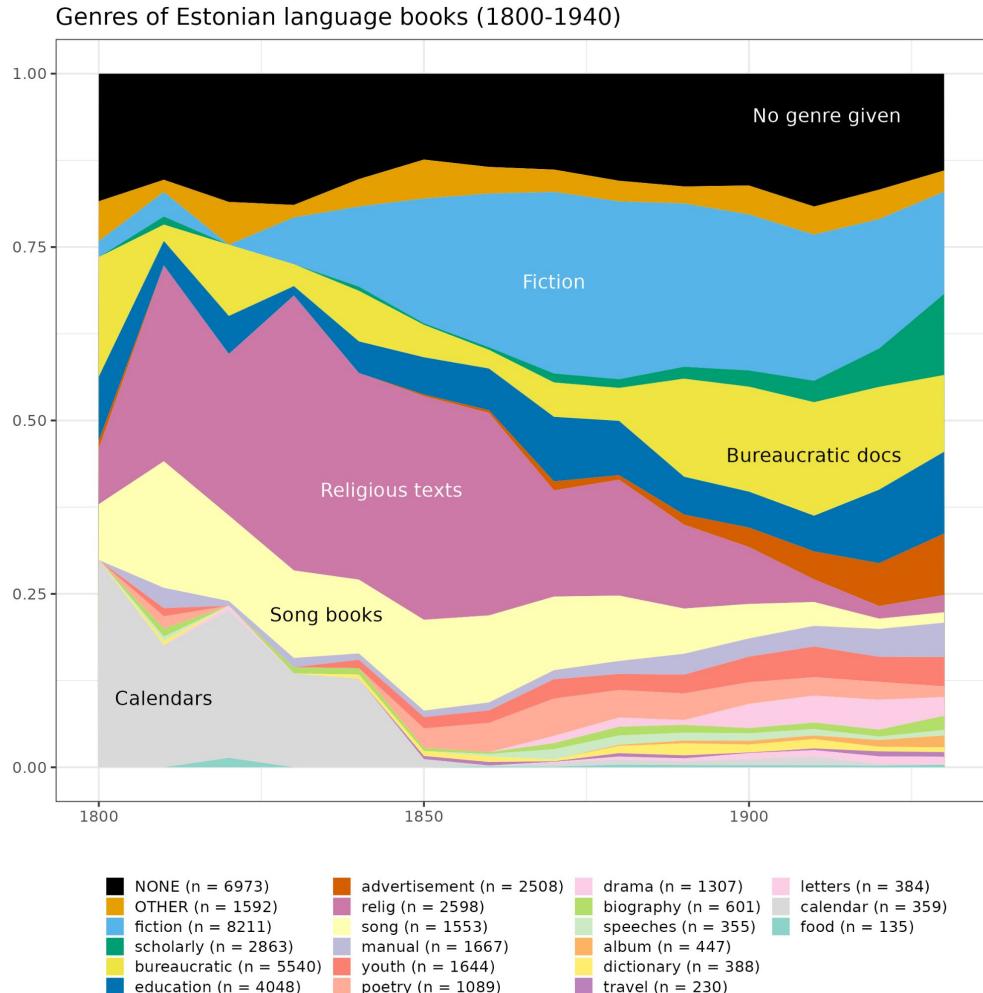
+LDR 00589ny a2200181n 4500
 -001 \$11124805
 -003 EiR
 -008 981223[n]admnnabn|||||||n|a|/|||||
 -040 \$[a]EiR\$R\$bets!EiRR
 -043 \$[c]See
 -100 \$aAdson, Arthur. \$d1889-1977.
 -400 \$18Agron, Arno. \$d1889-1977.
 -400 \$18Agron, Karl Arthur.
 -400 \$18Agron, Arno. \$d1889-1977.
 -400 \$18Agron, Peeter. \$cpseuid. \$d1889-1977.
 -670 \$aEesti kirjanike loend. 2000.
 -680 \$[c]Eesti luuleja, näitekirjanik ja kriitik. M. Under abikaasa. Kasutanud pseudonüümi Peeter Bollmann.

title_responsibility_statement	publication_place	publisher	publication_date
Anton Hansen Tammsaare ; Illustrerinud Herald Felins	Eesti Raamat	1974	
Mort Laar	Väli-Eesti & EMP	1997	
Mihhail Makarov ; [kaas: E. Tali]	Eesti Raamat	1996	
Peal Buck ; inglise keelset tõlkinud A. Hinko ; [kujundaja: Tallinn]	Eesti Raamat	1994	
Eesti Looduseuurija Selts Eesti Teaduste Akadeemia jä...;	Valgus	1993	
Knut Hansson ; [tõlkinud Henrik Seg�性 ; kujundanud...;	Eesti Raamat	1995	
Alexandre Dumis (juhend); [translutskeer kleebest tolkinud]...;	Eesti Raamat	1992	
Linda Pett	Valgus	1993	
Heinrich Böll ; [saksa keelest tõlkinud M. Sirkel ; kujund...;	Eesti Raamat	1993	
Marina Tovstajeva ; [koostanud, eestindanud ja väljeblo...;	Eesti Meestalu Selts Melbourne's	1994	
toimetanud: Raivo Rähni, Sven Kiivali, Ants Noormets,	Melbourne		
U. Eman	Uuspäev	Elu Sõna	1993
Linda Pett	Tallinn	Valgus	1992
James Herriot ; [inglise keelset tulkis Jaagup Alants ; k...;	Tallinn	Valgus	1994
Juhani Jäik ; [illustrerinud H. Mugasto]	Noor-Eesti		1934
A. H. Tammsaare	Tartu	Noor-Eesti	1917
Peter Brook ; inglise keelset tõlkinud M. Palli ; Eesti Te...;	Eesti Raamat	1993	
Mort Laar	Väli-Eesti & EMP	1994	
Iauulnurut Anne Vabarna ; toimittanud Paul Hagu ; Kupo...;	Selllinn-instituuti	1995	
Harald Saulepp ; [kujundanud R. Pangepo]	Eesti Raamat	1994	

J	K	M	N	O	P	Q	R	S	T	
1	caut	reco	title	title_remainder	education_place	place	pubdate	physical_exhibit		
2	801	831.551.113.31	Tammesoo, A. H.	(1876-1940) (autof)	Tallinn	Eesti Raamat	1974.534.9c	11		
3	94	106	Laur, Mart	(1960-) (autof)	Jaapani luulefest	Stockholm	Välts-Eesti & EMP	1997.228. [1] R	91 R	
4	94	107	Bach, Peter	(1962-1973) (autof)	Eesti Raamat	Tallinn	Eesti Raamat	1996.44	11	
5	94	108	Bach, Peter	(1962-1973) (autof)	Jaapani luulefest	Tallinn	Eesti Raamat	1996.227. [1] R		
6	94	109	501.9. 591.9. 513		Rohu ja saare loodus =	Välts		1993.268. R		
7	94	110	821.113.5-311.1	Hansson, Knut	(1881-1962) (autof)	Paari	Eesti Raamat	1995.157. [1] R		
8	94	111	821.113.5-311.1	Heribert, J.	(1900-1970) (autof)	Soome	Eesti Raamat	1995.228. [1] R		
9	94	112	64. 641.55. 641.6	Lindu, Linda	(1918-2000) (autof)	Persepolise tuletosp	Tallinn	Välts	1993.197. [1] R	
10	94	113	821.112.5-21	Böhl, Heinrich	(1917-1985) (autof)	Spaagi jaanungi	Tallinn	Eesti Raamat	1993.351. [2] R	
11	94	114	821.112.5-21	Tsooborg, Birthe	(1902-1941) (autof)	Tsooborgi	Tallinn	Eesti Raamat	1992.228. [1] R	
12	94	115	744.007.663. 601.3		EMAS 30	Eesti Meestulaja	Mobuurs	Eesti Meestulaja	1994.112. R	
13	94	116	821.511.113.32	24.1. (Expos. M. 1938-1940) (autof)	Edu ümber	Üks 500a		1993.277. R		
14	94	117	821.511.113.32	24.1. (Expos. M. 1938-1940) (autof)	Edi ümber	Tallinn	Välts	1993.220. [1] R	91 II	
15	94	118	821.111.31	24.1. (Expos. M. 1938-1940) (autof)	Uusmaailm postises	Julustus	Välts	1994.301. [1] R		
16	94	119	821.511.113.32	24.1. (Expos. M. 1938-1940) (autof)	Ponti ja Sükkilõpu	Tallinn	Välts	1993.227. R		
17	94	120	792.01	792.01	Nukku valgeperek	neitsiõnnendus	Tallinn	Eesti Raamat	1993.182. [1] R	
18	94	121	792.01	792.01	Brook, Peter	(1925-) (autof)	Paari	Eesti Raamat	1993.227. R	
19	94	122	821.511.113.1	792.01	792.01	seti ühiskonnepoolset	Stockholm	Välts-Eesti & EMP	1994.185.5c	41 III
20	94	123	821.511.113.1	792.01	792.01	seti ühiskonnepoolset	Tallinn	Välts	1994.228. R	
21	94	124	821.511.113.1	792.01	792.01	Koogipata kogude	Tallinn	Eesti Raamat	1994.7. [1] R	
22	94	125	821.511.113.1	792.01	792.01	laane ja alaheale	Tallinn	Eesti Raamat	1994.79. [1] R	
23	94	126	821.511.113.1	792.01	792.01	Kesk-euroopa karabud	Helsingi	Vee ja saksakeelse	1994.114. R	
24	94	127	821.511.113.1	792.01	792.01	karabud	Tallinn	Eesti Raamat	1994.228. R	
25	94	128	821.511.113.1	792.01	792.01	Muus maastest 1914-1998. Suure lõuna-aia	Olon	Välts	1993.191. [1] R	
26	94	129	821.511.113.2	792.01	792.01	Muulates probleemide Edi spikkide kogut	Tallinn	Välts	1992.227. R	91 II
27	94	130	821.511.113.2	792.01	792.01	lõuna-aia	Tallinn	Eesti Raamat	1993.227. R	
28	94	131	792.01	792.01	792.01	Aspektide	Eesti spikkide no	Välts	1993.62. [2] R	
29	94	132	821.511.113.1	792.01	792.01	Aspektide	Eesti spikkide no	Välts	1993.124. [2] R	
30	94	133	821.511.113.1	792.01	792.01	Aspektide	Eesti spikkide no	Välts	1993.227. R	
31	94	134	821.511.113.1	792.01	792.01	Aspektide	Eesti spikkide no	Välts	1994.303. [1] R	
32	94	135	821.511.113.1	792.01	792.01	Aspektide	Eesti spikkide no	Välts	1993.301. [1] R	
33	94	136	821.511.113.1	792.01	792.01	Aspektide	Eesti spikkide no	Välts	1993.173. [1] R	
34	94	137	821.511.113.1	792.01	792.01	Aspektide	Eesti spikkide no	Välts	1992.226. [2] R	
35	94	138	821.511.113.1	792.01	792.01	Aspektide	Eesti spikkide no	Välts	1993.227. R	
36	94	139	821.511.113.1	792.01	792.01	Aspektide	Eesti spikkide no	Välts	1996.64. R	

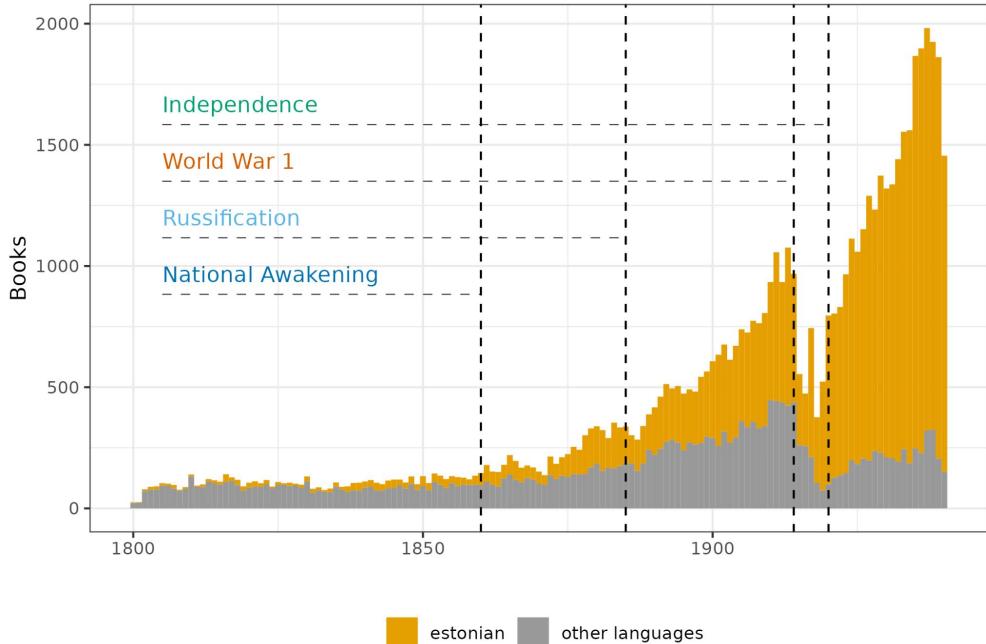
Meie andmestik 1800-1940

- 43,570 raamatut
 - 60% eesti, 40% muus keeles
- 9768 seotud nime
 - autorid, kirjastajad, kujundajad, tõlkijad, illustratorid ...
 - 57% sünniaegadega
- Žanrid eestikeelsetes raamatutes
 - Religiooni tähtsus väheneb
 - Žanriline mitmekesisumine
 - Liikumine kollektiivselt lugemiselt individuaalsele?

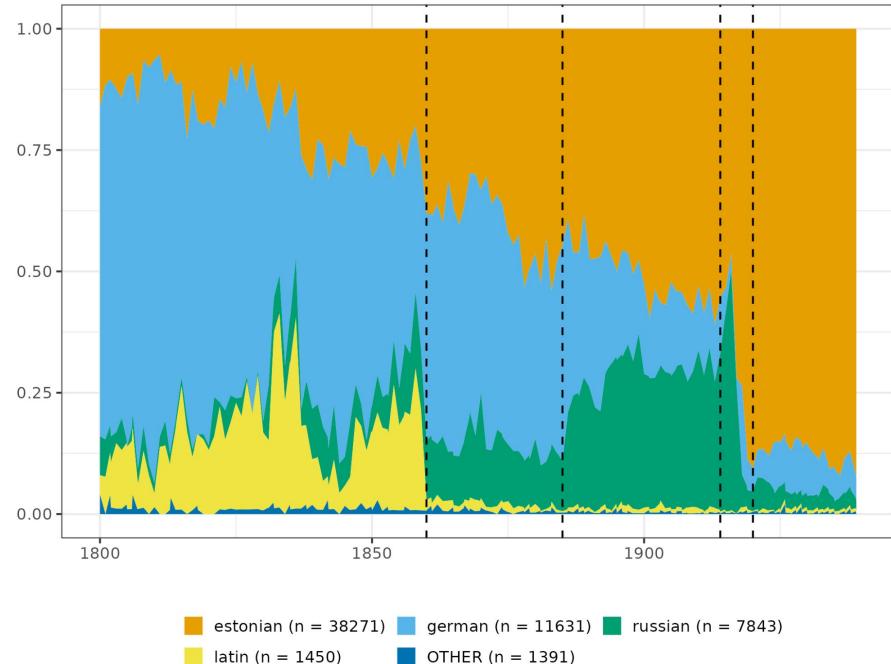

Raamatute keel 1800-1940

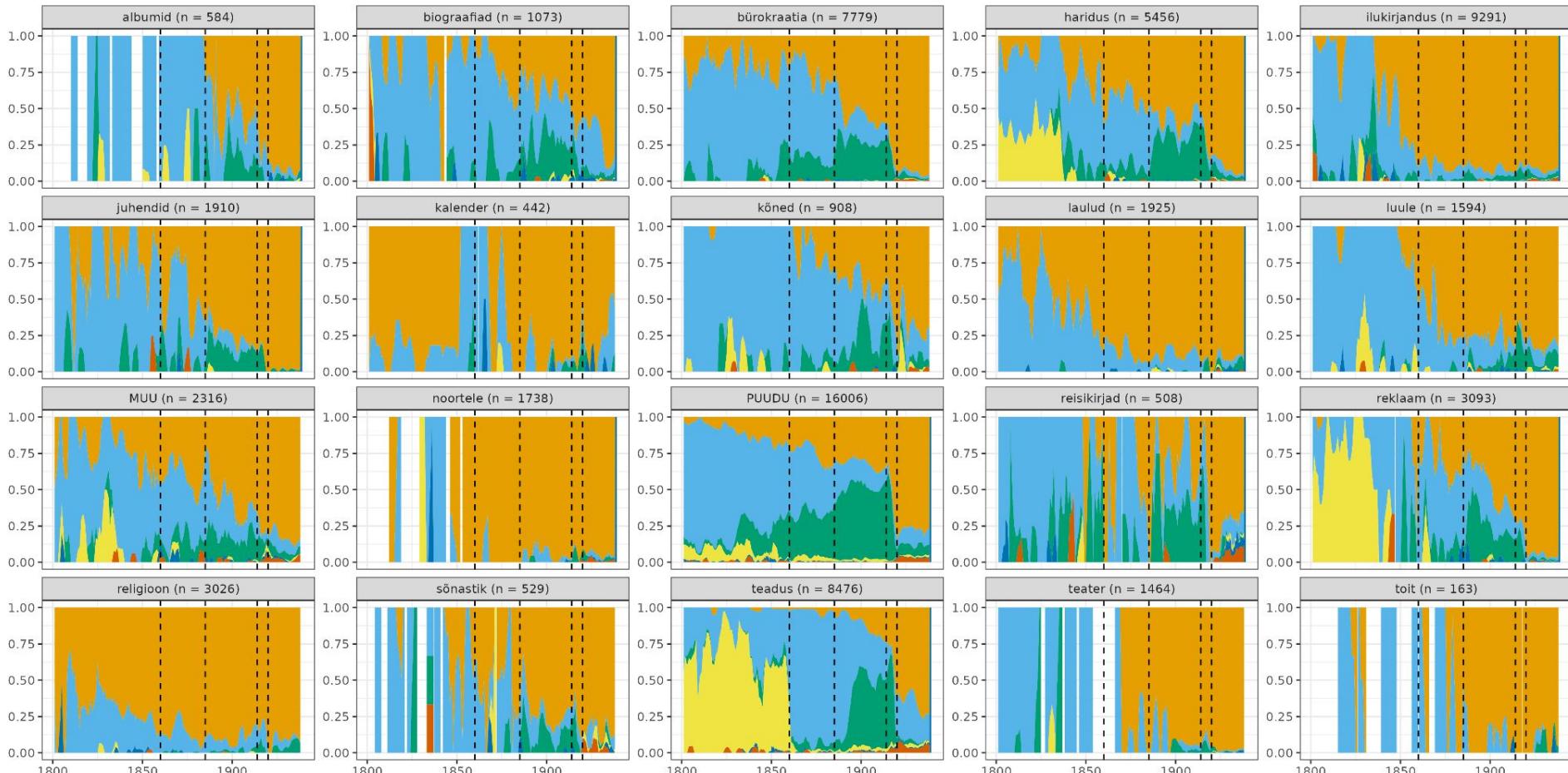
Number of books in Estonian and other languages (1800-1940)

Share of language in books (1800-1940)

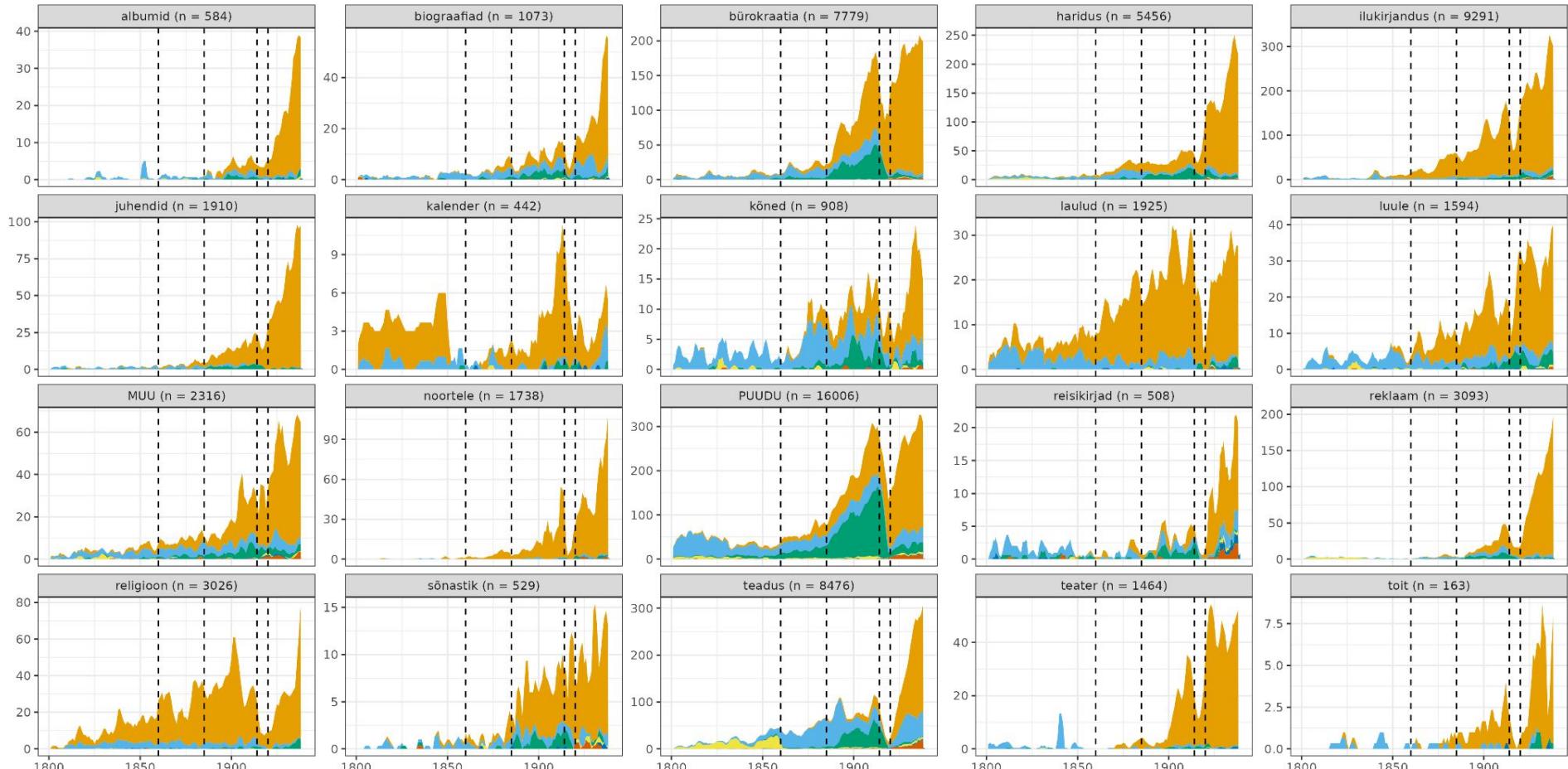
Keelte osakaalud raamatutes ERBs (1800-1940)

eesti (n = 44193) saksa (n = 12818) vene (n = 8292)

ladina (n = 1549) MUU (n = 782) inglise (n = 647)

Keelte osakaalud raamatutes ERBs (1800-1940)

eesti (n = 44193) saksa (n = 12818) vene (n = 8292)

ladina (n = 1549) MUU (n = 782) inglise (n = 647)

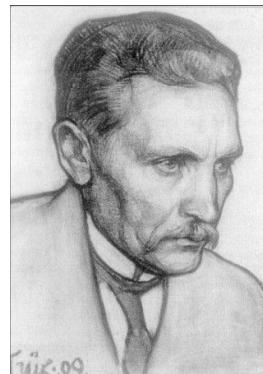
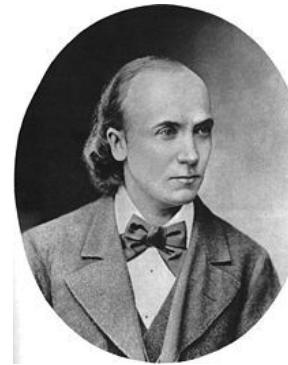
Kirjarahvas

Iga raamatuga on seotud mõned isikud

- Autorid, illustraatorid, toimetajad, kirjastajad
- Nimetame kirjarahvaks

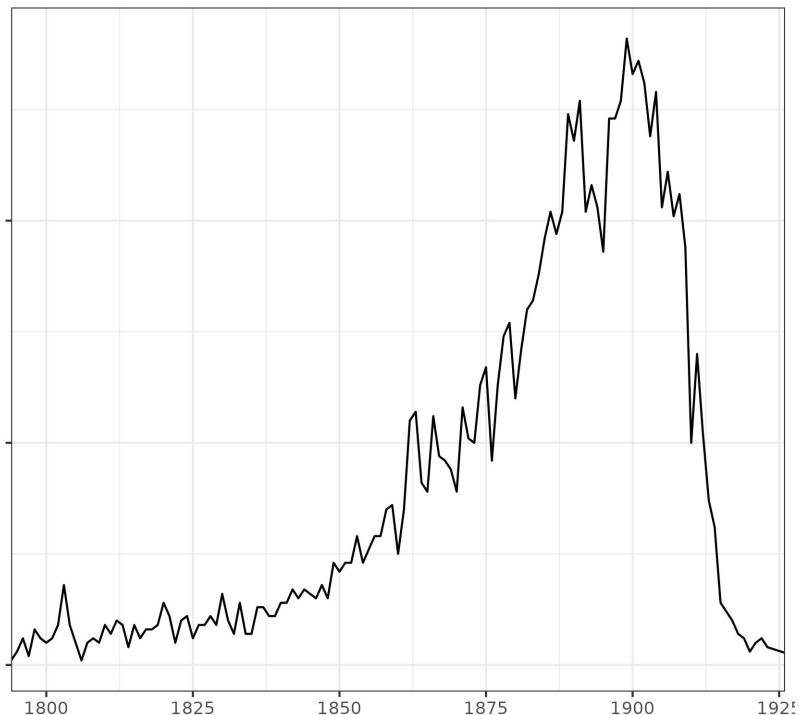
Me saame vaadata, kes mida millal kirjutas.

- Nt mõned viljakamad nimed
 - Friedrich Brandt (1830-1890), kirjastaja (n = 206)
 - Matthias J. Eisen (1857-1934), folklorist (n = 327)
 - Johannes Käis (1885-1950), õpetaja (n = 242)
 - Richard Kivist (1888-1981), illustraator (n = 450)

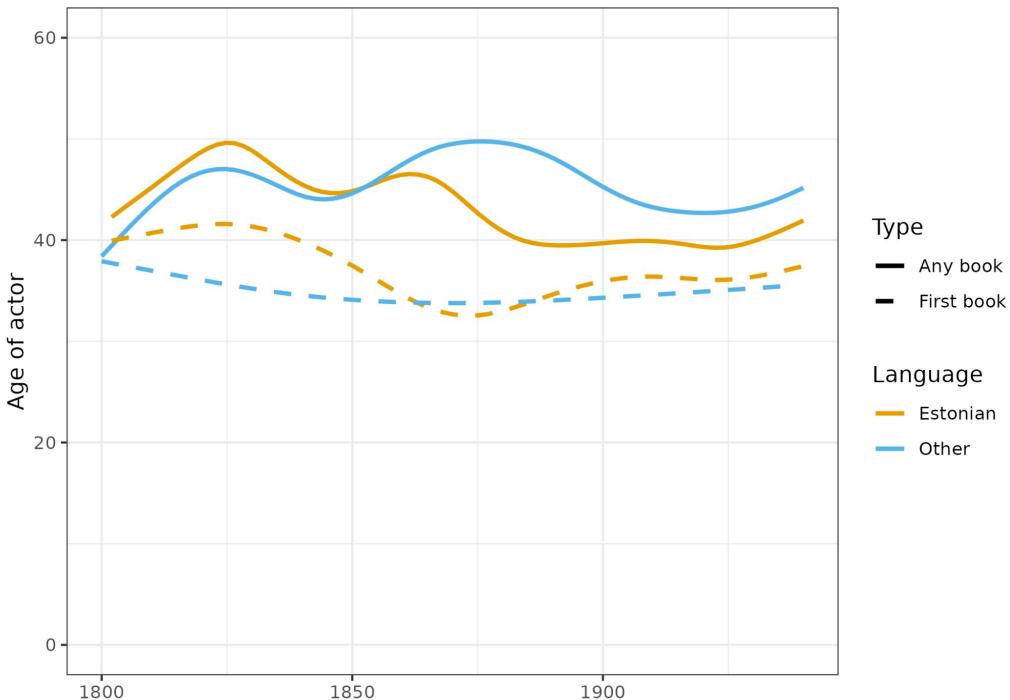

Kirjarahva iseloomustus

Birthyears of actors active in 1800-1940

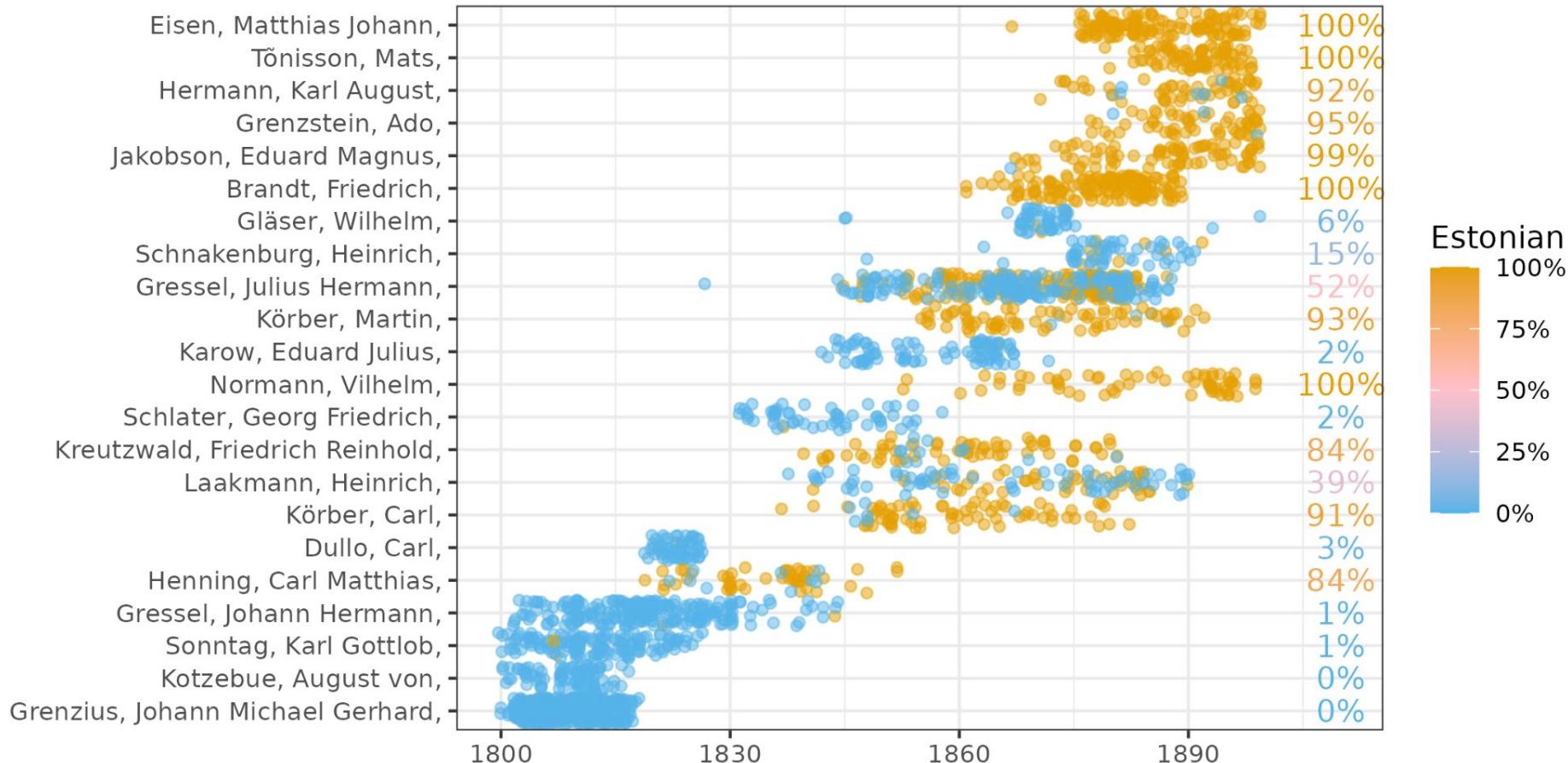

Age of average active living actor by language (1800-1940)
Across all books (—) and for first books published (- - -)

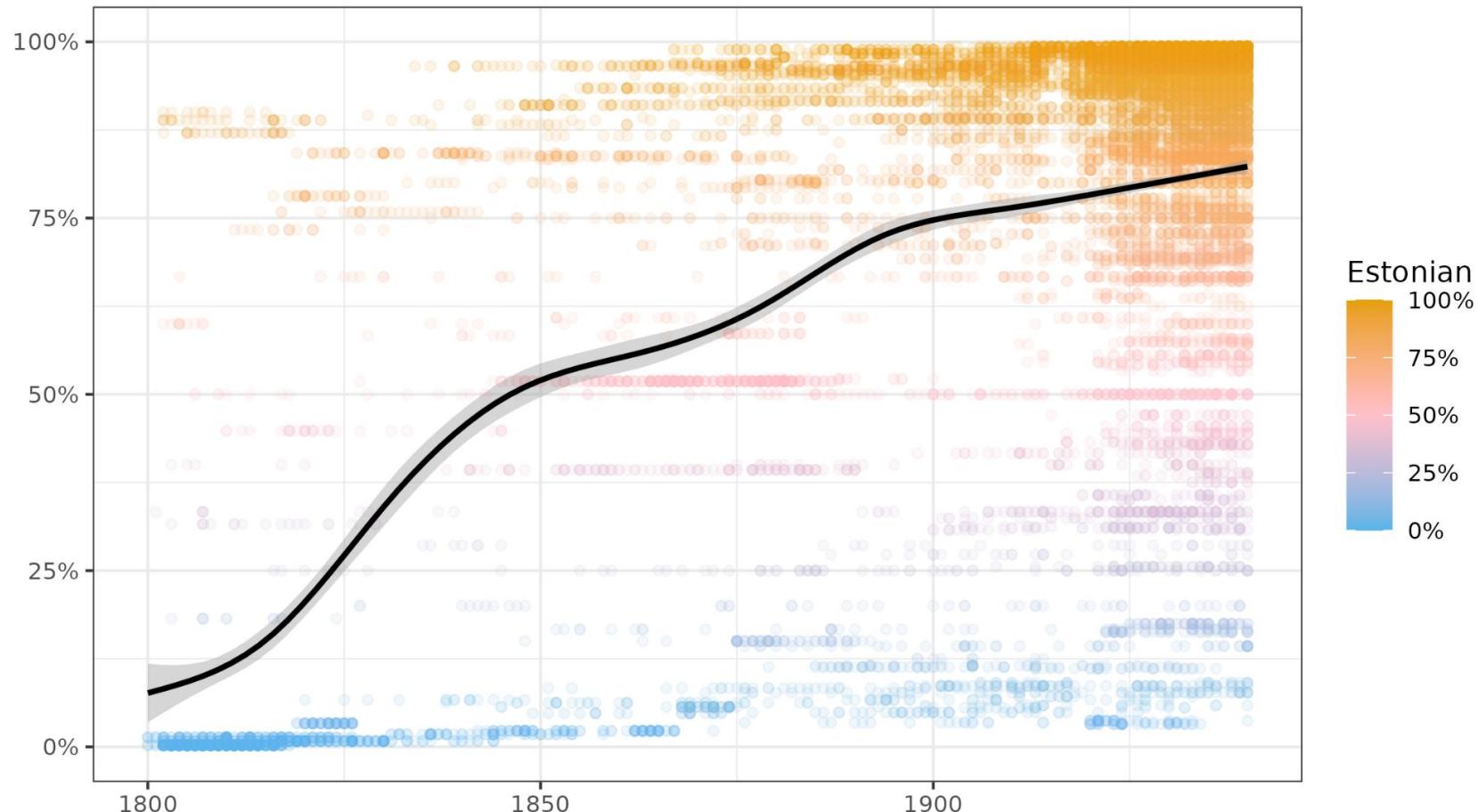
Language of books during actor's life

Actors with > 50 works, lifetime share on the right

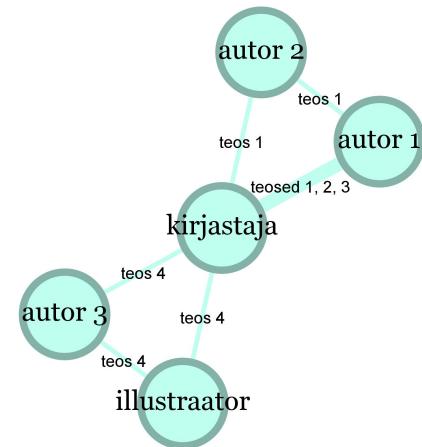
Language choice for multilingual actors (n = 711)

Works shown by lifetime mean of actor

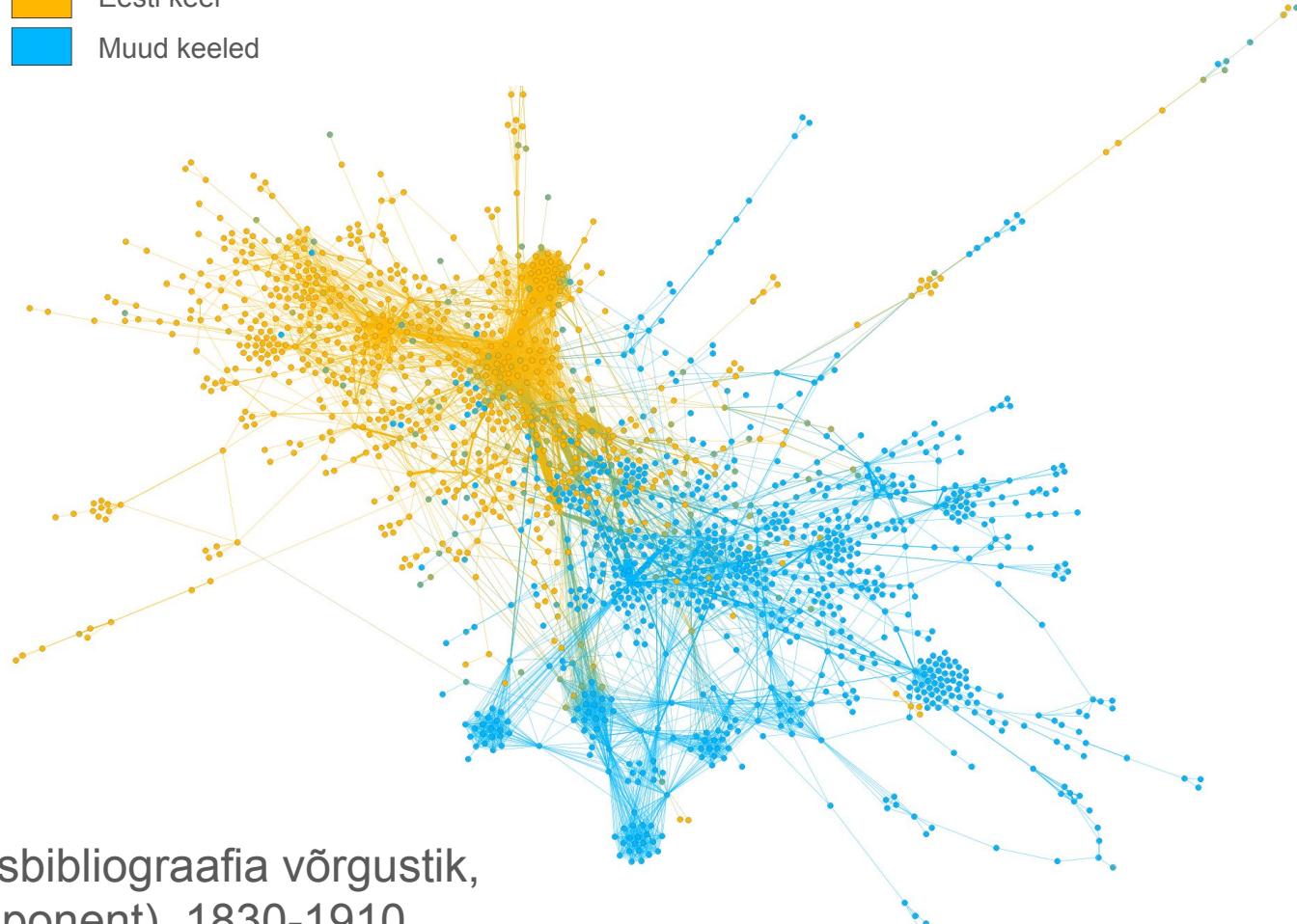

Kirjarahva võrgustikud

- Rahvusbibliograafia isikuid saab kujutada ka võrgustikuna, kus isikuid seovad teosed, millesse nad mõlemad panustasid.
- Nii võime vaadata autorite, kirjastajate, kujundajate jne vahelisi seoseid.
- Vaatame isikute seoseid keele kaupa.

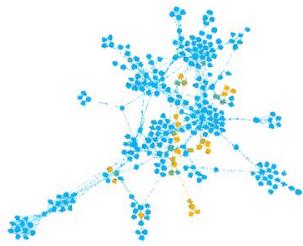
 Eesti keel
 Muud keeled

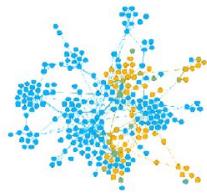
Eesti Rahvusbibliograafia võrgustik,
(suurim komponent), 1830-1910

Suurimad komponendid 20 aasta kaupa

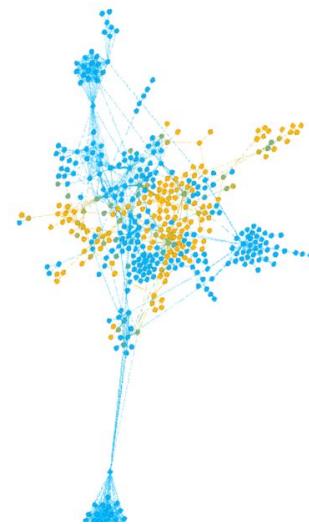
1830-1849

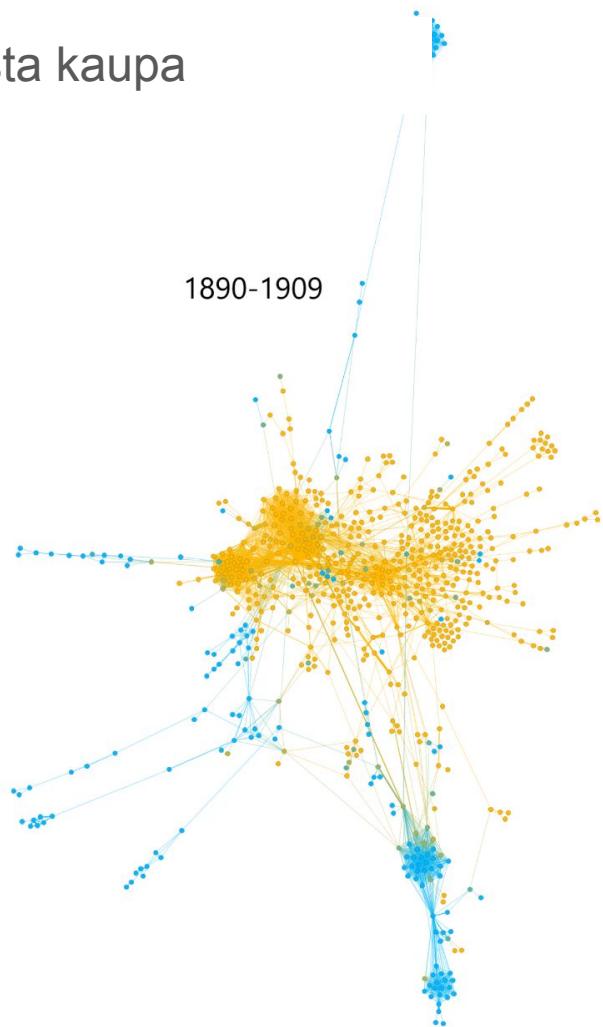
1850-1869

1870-1889

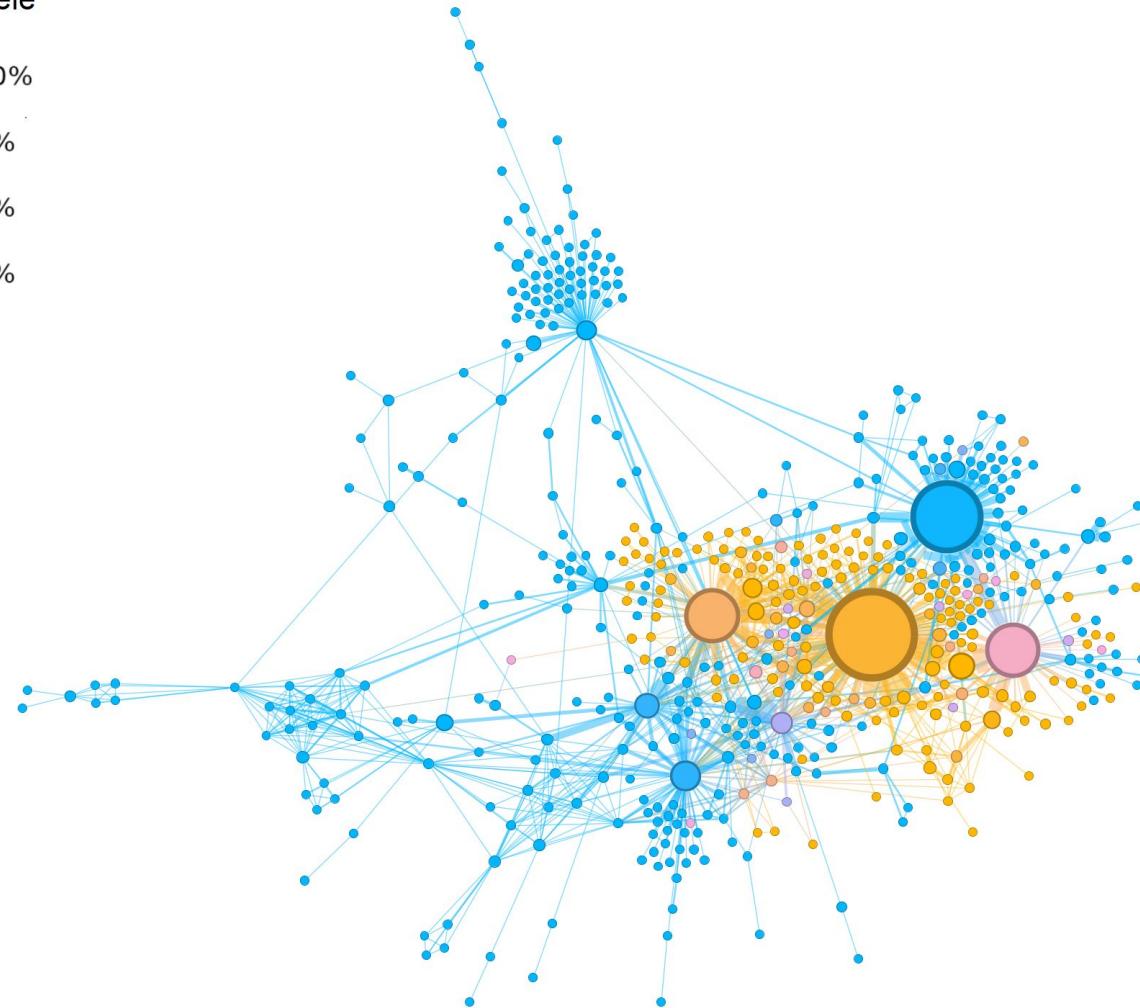

1890-1909

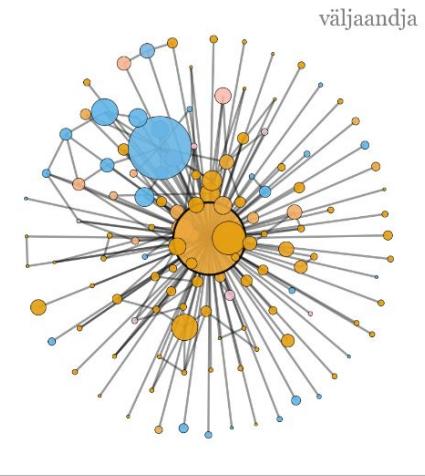

Eesti keel
Muud keeled

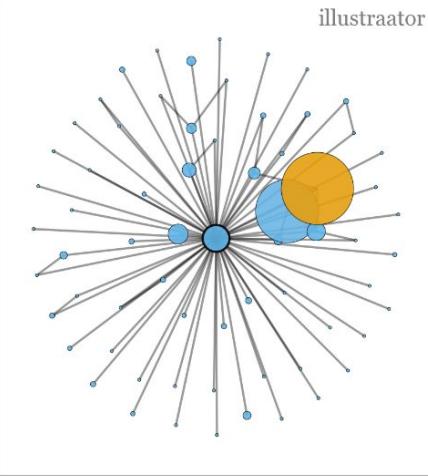
eesti keele
osakaal

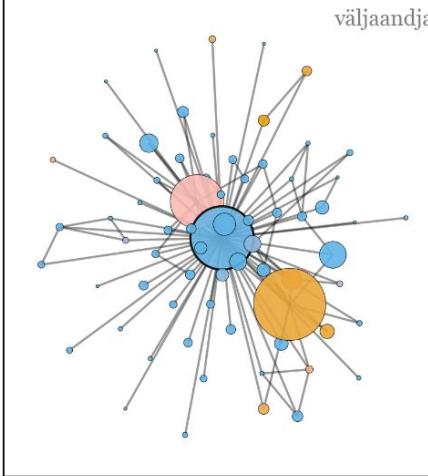
1. Laakmann, Heinrich

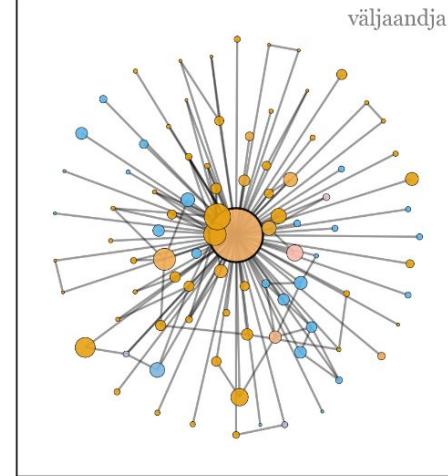
2. Schulz, Carl Anton

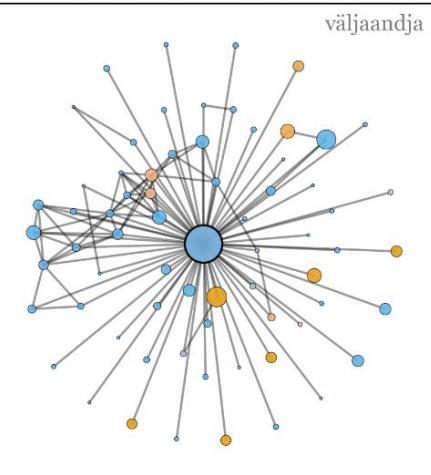
3. Kluge, Franz

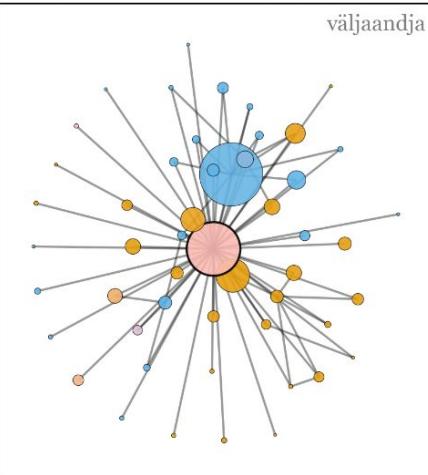
4. Schnakenburg, Heinrich

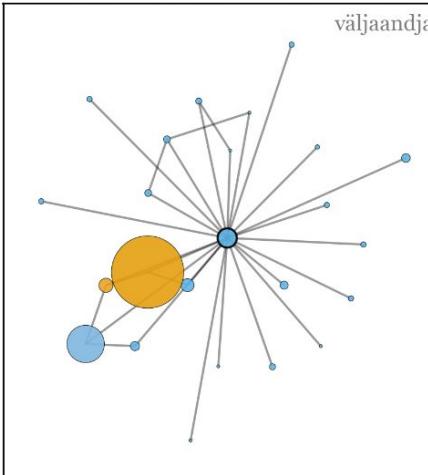
5. Karow, Eduard Julius

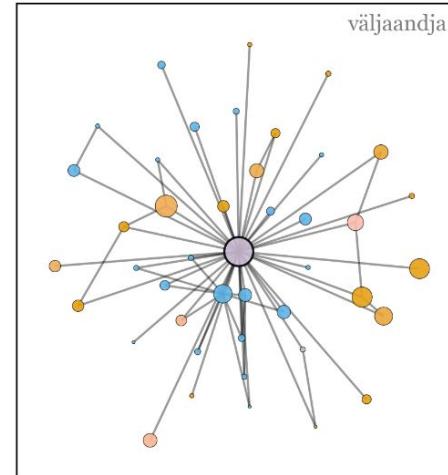
6. Gressel, Julius Hermann

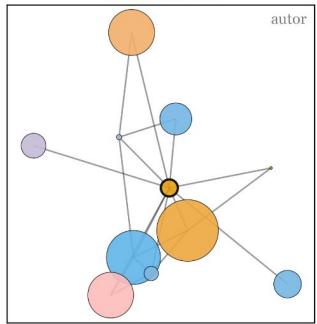
7. Kymmel, Nikolai Georg

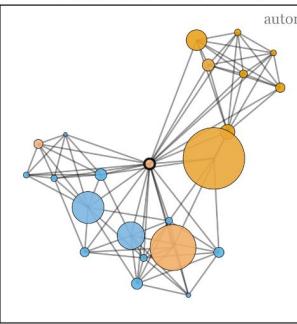
8. Mattiesen, Emil

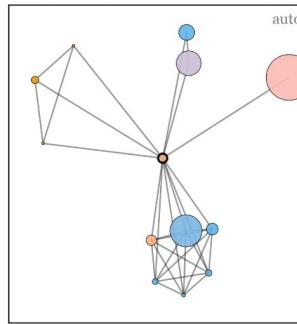
1. Körber, Carl

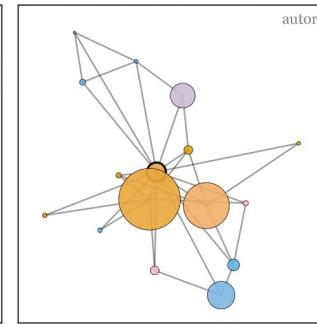
2. Willigerode, Adalbert Hugo

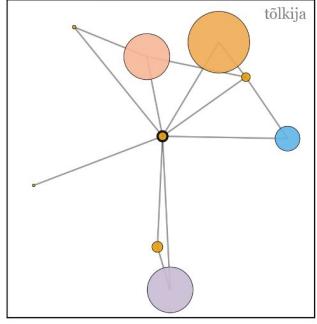
3. Höschelmann, Ferdinand

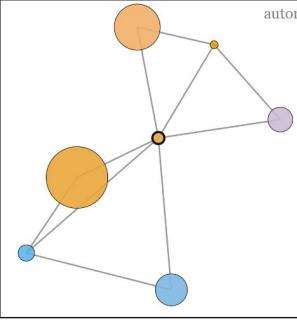
4. Kreutzwald, Friedrich Reinhold

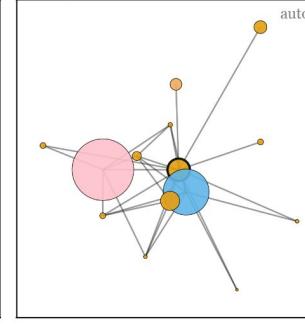
5. Körv, Jakob

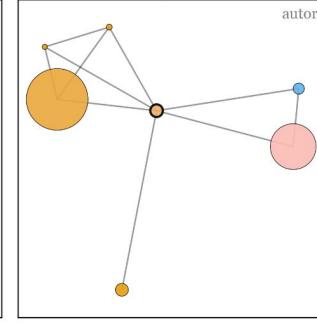
6. Hollmann, Friedrich

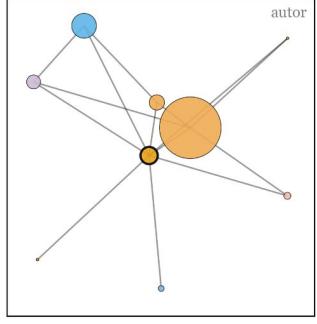
7. Eisen, Matthias Johann

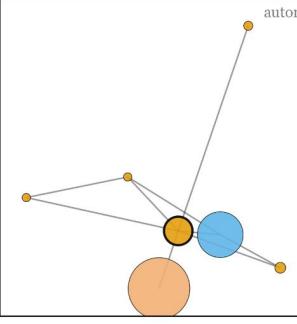
8. Schultz, Woldemar

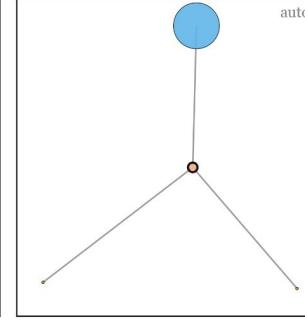
9. Jakobson, Carl Robert

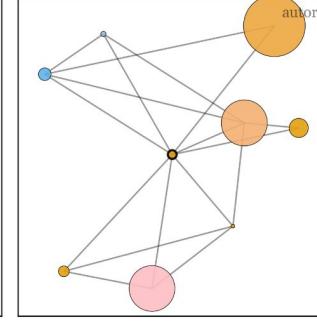
10. Brandt, Friedrich

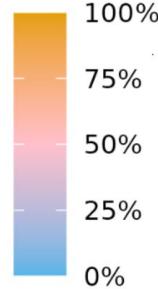
11. Grenzstein, Ado

12. Nebokat, Jaan

eesti keele
osakaal

Schnakenburg, Heinrich

Laakmann, Heinrich

Gläser, Wilhelm

Dr. Bertram

Mattiesen, Emil

Hoffmann, Franz

Blumberg, Gustav

Reinthal, Carl

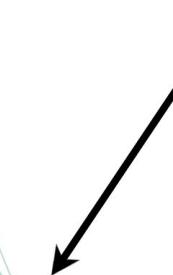
Marbach, Gotthard Oswald

Sülmānis, Andrejs

Kreutzwald, Friedrich Reinhold

Hertzberg, Rafael

Köhler, Reinhold
Schießner, Franz Anton von

Daugell, August

Isikute päritolu

VIKI
PEDIA
Vaba enziklopeedia

Eesti

Artikel

Artel

Sisse logimata Artelu Kaastöö Loo konto Lo

Siiruta

Uus

Üleva

Üks

Üks</

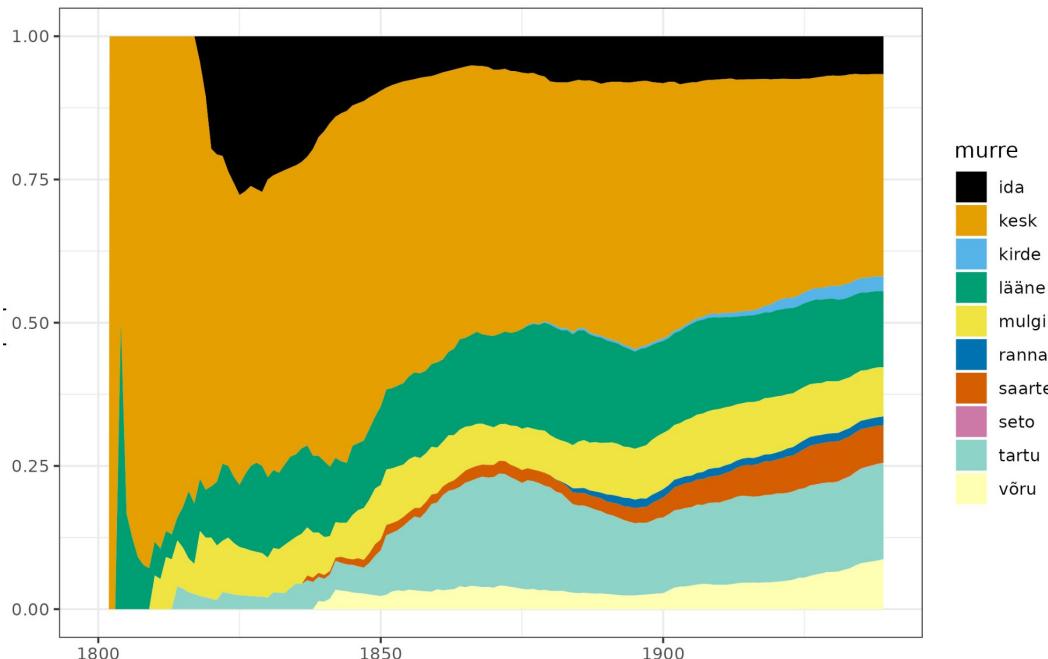
Kirjarahva murdetaust

Nii saab vaadata kirjarahva hulgas olnud inimeste murdetausta läbi aja.

Joonise silumiseks on osakaalud kumulatiivselt: nt aastal 1900 on näha 1800-1900 esindatud isikute osakaalu.

Perioodi jooksul murrete mitmekesisus kasvas ja vastas rohkem elanike taustale.

Murdetaustade kumulatiivne osakaal eestikeelsete teostega seotud isikute seas 1800-1940

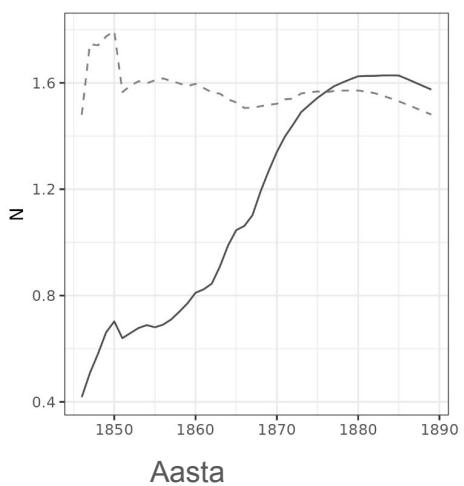
Hariduse mõju kirjarahva kujunemisele

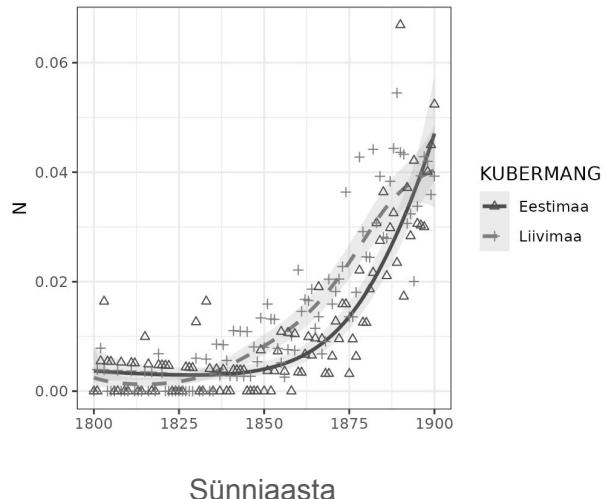
Liivimaa liikus haridusreformide ja koolivõrgu ehitamisega kiiremini.

Selle tulemusi on näha ka rahvusbibliograafias esindatud isikute juures.

Rahvakoole 1000 in. kohta

Kirjarahvast 1000 in. kohta

Võimalus kirjarahva liikmeks saada sündides

- 1850
 - 1:800 Liivimaa
 - 1:1600 Eestimaa
- 1875
 - 1:400 Liivimaa
 - 1:800 Eestimaa
- 1900
 - 1:200 Liivimaa
 - 1:200 Eestimaa

(arvestades ~3.3 last 1000 in. kohta aastas)

Tulemused

Leiud

- Eestikeelne kirjaruum kasvas sujuvalt 19. saj vältel. Vene keele kasv venestusajal käis saksa keele arvelt (nagu oli ka taotlus).
- Eesti keel sai 19. Sajandi jooksul domineerima, eestikeelne kogukond kasvas välja muukeelse kogukonna seest.
- Eestimaa-Liivimaa erinevused hariduses on näha ka bibliograafia isikutes.

Rahvusbibliograafia kaudu on võimalik uurida kirjakogukondade kujunemist ja ülesehitust.

Tulemused sõltuvad andmete kvaliteedist. Eesti Rahvusbibliograafia on võrdlemisi põhjalik.

Aitäh!

Kontaktid

peeter.tinit@ut.ee

krister.kruusmaa@rara.ee

Slaidid

tiny.cc/erb-ehak-2024